

Arbetet, fredagen den 14 mars 1969, s. 2.

Håkan Wiberg

Vetenskap och moral

Termen "etik" har i ännu högre grad än den motsvarande termen "moral" under detta århundrade kommit att få en biklang av något föråldrat, trångsynt och skolmästaraktigt. Man kan undra över anledningarna till det. En av dem är antagligen att kyrkan länge framgångsrikt försökte lägga beslag på termen "etik" för att speciellt beteckna den kristna etiken. När kyrkan sedan har drivits tillbaka har då också ordet "etik" kommit att låta illa.

Detta ger då upphov till problemet vilka ord man skall använda i stället för att beteckna det system av föreställningar om rätt och orätt, bra och dåligt, gott och ont, som man finner hos (nästan) alla individer och i alla samhällen. Ett av de ord man kan använda i stället är "moral". Det har den nackdelen att det har kommit att bli så starkt förbundet med föreställningar om vem som skall (eller inte skall) ligga med vem att det är svårt att göra klart att de svenska storföretagens deltagande i Sydafrikas utsugning av sin svarta befolkning också är en fråga om moral, liksom frågan om vem som skall betala hur mycket skatt.

Ett annat ord man kan använda är "ideologi". Det har dock den nackdelen att det innefattar mycket mer än man traditionellt menar med etik. Det har också den nackdelen att det användes i minst två olika och skilda betydelser.

Man kan slutligen bestämma sig för att behålla termen "etik" och klart tala om vad man menar med den. Detta är vad *Tore Nordenstam* gör i sin bok "Sudanese Ethics" (sudanesisisk etik). Han påvisar där hur många besvärligheter man stöter på om man skall försöka hitta en betydelse som inte bara är anpassbar till att beskriva europeiska moraföreställningar utan också andra kulturers föreställningar, här den nordsudanesiska. Det visar sig i undersökningen i hur hög grad europeerna i sina begrepp byggt in föreställningen att bara europeer kan ha någon etik i "egentlig" mening.

Sålunda har i europeisk tradition begreppet "dygd" kommit att ge föreställningar om personers inre liv. (Jag bortser nu från den gammaldags betydelse i vilken dygd betyder det samma som sexuell oskuld). Detta gäller inte alltid i andra kulturer. I den sudanesiska kulturen bedömes en persons

dygder främst efter hans yttre beteende: hur gästfri han är mot besökande utifrån, hur mycket han kan uthärda smärta utan att blinka osv.

En annan traditionell europeisk föreställning är att etiska utsagor för att vara etiska i "egentlig" mening skall vara generaliserbara; det vill säga, man skall vara beredd att fälla dem om varje person och varje situation som liknar den man först talade om. Nordenstam påpekar att man här har blandat ihop två olika saker. Det är *en* sak att diskutera om något över huvud taget kan bli föremål för etisk eller moralisk bedömning, och en *annan* sak att diskutera om det är etiskt bra eller dåligt, gott eller ont. Det är t ex en sak att diskutera om man över huvud taget kan lägga moraliska aspekter på Atlas-Copcos medhjälp till apartheid i Sydafrika (vilket direktörerna där förnekar att man kan göra: "detta är en ren fråga om affärer", "man skall inte blanda ihop affärer och politik", osv). Det är sedan en annan sak att diskutera vilka moraliska aspekter man skall anlägga: bra eller dåligt, gott eller ont?

Slutsatsen är att man inte skall lägga sådana villkor att man i förväg kan utdöma föreställningar och utsagor som inte alls hörande till etiken, detta eftersom forskarens uppgift i det här sammanhanget är att beskriva den etik han studerar. (I andra sammanhang kan den vara att förklara denna etik, eller att själv framställa den.)

Författaren har nu varit intresserad av att studera hur de traditionella sudanesiska dygderna ser ut och tillämpas i olika situationer. För att göra det har han under sin tid som filosofilärare i Sudans huvudstad Khartoum gjort ett antal ingående intervjuer med några av sina studenter, och bett dem skriva uppsatser om de traditionella sudanesiska dygderna.

Det finns många intressanta punkter i den systematisering som författaren sedan har gjort. De två centrala dygderna tycks vara vad vi kan översätta med mod respektive gästfrihet och generositet. Här märker man att översättningar är svåra. I det sudanesiska begreppet mod innefattas framför allt vad vi skulle kalla fysiskt mod: att uthärda smärta utan att blinka, att inte visa rädsla inför faror. Däremot skulle det vi kallar moraliskt mod inte så mycket höra hit som till själv-respekt. Flera handlingar som vi skulle räkna som generositet uppskattas visserligen, men räknas snarare till hjälpsamhet, och är inte alls lika centrala som gästfrihet.

Det visar sig också att normer för sexuellt beteende är oerhört mycket mera centrala i det sudanesiska samhället än i det moderna svenska. "Anständighet" är en central dygd, som bl a innebär att föräktenskapligt och utomäktenskapligt sexuellt umgänge är förbjudet för kvinnor; brott häremot innebär att hela familjen förlorar sin ära och ej kan återvinna den. Man behöver inte fundera länge för att komma på vilket totalt förtryck av kvinnorna detta för med sig.

Författaren har utlovat att föra de studier vidare, till vilka denna bok är en inledning. Det är att hoppas att detta löfte infrias, att man får se detta moralsystem insatt i ett socialt och ekonomiskt sammanhang. I väntan på det skall det bara klagas över att boken inte föreligger på svenska. Den borde rimligen ha en betydligt vidare publik än den engelsktalande.

*Tore Nordenstam: Sudanese Ethics. Almqvist & Wiksell.
Pris 15: -.*